

===== *Marschal Adrienn* =====

/// „Jeladásnak szánták egy újabb fegyveres megmozduláshoz”

Szelepcsényi István és társai

= = Előzmények. Javítóintézetből a börtönig

Szelepcsényi István² jómódú polgári családba született egyetlen gyermekként. Szülei már hatéves korától különböző budapesti, bentlakásos iskolákba írták. Iskola helyett viszont többször inkább csavargott,³ s tetteivel egyre messzebb ment az egyszerű gyerekcsínyeknél. 1945-ben, tizenhárom évesen, barátjával, Saáry Ákossal elhagyott fegyvereket kerestek. Majd létrehozták a „Földalatti mozgalom” nevű ifjúsági csoportjukat, ahova főleg az iskolatársaikat vonták be. Ezután együtt többféleképpen is megpróbálták kisiklatni a fogaskerekű vasutat, ami egyszer sikerült is nekik. Emellett 1947 novemberében a kerepesi temetőben társaival, Saáry Ákossal, Szauter Endrével, Schrötter Tiborral és Páska Ottóval feldöntötték a három partizán néhány nappal korábban felavatott síremlékét.⁴ Továbbá ellopta otthonról a családi ékszereket, amit édesapja jelentett a rendőrségen. Ennek eredményeként 1947. december 17-én orgazdaság miatt elítélték,⁵ és tizenöt éves korában javítóintézetbe

1 == Az idézet forrása: Vita 2014: 261. Köszönöm Bartha Ákosnak, Bárdi Nándornak, Filep Tamás Gusztávnak és Sáránci Tamásnak a tanulmány kéziratához fűzött észrevételeiket, javaslatukat.

2 == Szelepcsényi István (1932–1959) életrajzát lásd a tanulmányban; lásd még Eörsi, 2021: 457–458.; 1956 *Kézikönyve III.*, 1996: 168.; perek56.hu (Szelepcsényi István életrajza); rev.hu (Szelepcsényi István életrajza).

3 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 106–107. Szelepcsényi Pál levele, 1947. december 20.

4 == „Hétfőre virradó éjjel a három sírkövet ismeretlen tettesek ledöntötték, a koszorúkat széttépték és a sírdombokat feldúlták.” Fasiszta merénylet! *Szabad Nép*, 1947. november 12. 3.

5 == Ez az 1947-es ítélet nem szerepel a dossziében, így arról csak a későbbi ítéletekből és egyéb dokumentumokból tájékozódhatunk.

került. Így a következő két évet Székesfehérváron töltötte.⁶ Ezen időszak alatt édesapja, aki a Magyar Nemzeti Banknál volt nyugalmazott tisztviselő, öngyilkosságot követett el.⁷

Társai Szelepcsényi távollétében Saáry Ákos vezetésével folytatták tevékenységüket, robbanóanyagot tettek a távvezeték alá Hűvösvölgyben, valamint Rákosi autójának útvonala alá is, de egyik sem robbant fel. 1949-ben Saáry önként bevonult katonának, ahol további embereket gyűjtött maga köré.⁸ Közben 1949 októberében Szelepcsényi kijöhetett a javítóintézetből és a Ganz Vagon és Gépgyárban helyezkedett el.⁹

Ekkor úgy látszott, hogy rendezett körülmények között folyik tovább az élete. Később erre az időszakra vonatkozóan meg is állapították róla, hogy *„megfelelően elhelyezkedett, a szervezettől és volt bűnözőtársaitól már távol tartotta magát. Reá a javító nevelés valóban javító hatással volt, s így társadalmi veszélyessége csökkentnek tekintendő.”*¹⁰

Ez annyiban igaz is volt, hogy társaival már nem csináltak semmi rendkívülit, mivel 1950 januárjában mindannyiukat letartóztatták. Arról, hogy hogyan vagy ki révén kerültek a rendőrség látókörébe, eddig nem került elő irat.¹¹ Ügyükben összesen 15 vádlott volt, s két külön perben ítélték el őket.¹² A budapesti büntető tör-

6 == ÁBTL 3.1.9. V-90059. 5–20. A budapesti büntetőtörvényszék ítélete, 1950. április 28.; 3.1.9. V-144991. 98/a-101. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. május 7.

7 == Két öngyilkos. *Magyar Nap*, 1948. január 17. 4.; Rosszmagaviseletű gyermeke miatt felakasztotta magát egy apa. *Világosság*, 1948. január 17. 3. Az előbbi cikkben művezetőnek, míg az utóbbiban a Nemzeti Bank nyugalmazott altisztjének nevezik. Egy 1926-os újságcikkben („Mindenki, aki családjából megöregszik, bolondokházába kerül!” *Magyarország*, 1926. november 23. 17.) a Magyar Nemzeti Bank pénzbeszedőjeként írnak róla. Az iratokban olvashatjuk azt is, hogy a Kereskedelmi Bankban volt altiszt, és azt is, hogy a Nemzeti Bankban volt tűzoltó vagy pénzeszedő.

8 == ÁBTL 3.1.9. V-90059. 5–20. A budapesti büntetőtörvényszék ítélete, 1950. április 28.

9 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 98/a-101. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. május 7.

10 == ÁBTL 3.1.9. V-90059. 666–669. A Legfelsőbb bíróság ítélete Szelepcsényi István és társai ügyében, 1950. szeptember 30.

11 == Schrötter Tibor visszaemlékezése szerint a csoport a következőképpen bukott le: „A vezetőnk halálosan szerelmes volt egy szép lányba, és elmesélte neki, hogy nem sikerült a tervünk. Arról nem tudott, hogy ez a lány vele párhuzamosan egy ávós őrmesterrel is randevúztatott.” <https://mandiner.hu/belfold/2023/10/vannak-dolgok-amiket-nem-lehet-megbocsatani-schrotter-tibor-a-mandinernek>.

12 == Saáry Ákos és társai a Budapesti Katonai Törvényszék elé kerültek, mert az esztergomi 1. légvédelmi tüzérsztály állományaához tartoztak. Saáry Ákost a demokratikus államrend megdöntésére irányuló bűntett, hűtlenség és tiltott határátlépés miatt halálra ítélték. Társait, Bihari Antalt 5 év fogházra, míg Köles Károlyt és Bárány Istvánt 10-10 év kényszermunkára ítélték szervezkedésben való tevékeny részvétel vádjával. 1950. október 23-án a Katonai Főtörvényszék Bárány István és Köles

vényszék az elsőrendű vádlott Szelepcsényi és tíz társa felett 1950. április 28-án hirdett ítéletet. Eszerint szervezkedésük célja robbanóanyagok és fegyverek gyűjtése, valamint szabotázscselekmények elkövetése volt, hogy elősegítsék az amerikai megszállást.¹³ A vádlottak közül Szelepcsényi István helyzete különleges volt, mivel őt a fogaskerekű kisiklásáért és a lopásért 1947-ben egyszer már felelősségre vonták. 1950-es újbóli elítélését azzal indokolták, hogy „az eljáró fiataikorú bíróság előtt ismeretlen volt az a körülmény, hogy vádlottnak ez a cselekménye az ez ügyben tárgyalt államrend ellenes tevékenységéhez kapcsolódik”.¹⁴ Viszont javítóintézeti éveinek köszönhetően a rá kiszabott büntetés mértéke jelentősen csökkent, három és fél évet kapott.¹⁵ Bár fellebbezett, de a másodfokú tárgyaláson 1950 szeptemberében az ő büntetésén nem változtattak.¹⁶ Újbóli elítélését teljesen igazságtalannak érezte.¹⁷

Az elítéltek többsége a Ceglédi Fiataikorúak Büntetőintézetébe került, ahol Szelepcsényi elvégezte a villanszerelő ipari iskolát. Itt társai őt választották meg vezetőnek, valamint újabb csatlakozókkal kiegészülve¹⁸ fogadalmat is tettek, hogy az ellenállást kiszabadulásuk után is folytatni fogják. Szelepcsényi István évekkel későbbi kihallgatásán így utalt a megegyezésükre: „...a ceglédi börtönben a politikai foglyok többsége megállapodott abban, hogy szabadulásunk után a kapcsolatot szorosan fogjuk tartani egymással arra az eshetőségre, ha a politikai helyzet megváltozik, akkor könnyen szervezhető és cselekvőképes legyen ez a gárda”.¹⁹ Társa, Szauder Endre pedig így emlékezett vissza erre: „Szelepcsényi kezdeményezésére úgy emlékszem, hogy a po-

Károly ítéletét 5 év fegyházra és 10, illetve 5 év jogvesztésre, Bihari Antalét pedig 3 év fegyházra csökkentette, Saáry Ákos viszont nem kapott kegyelmet, ezért őt 1950. november 24-én kivégezték. ÁBTL 3.1.9. V-90059. 40–50. Budapesti Katonai Törvényszék ítélete Saáry Ákos és társai ügyében, 1950. június 1. Az ítélet végén elírhatták a dátumot, mivel az ítéletet a tárgyalás végén, 2-án hozhatták meg. Uo. 119/34–35. Kérdőjegy 1968. április 10.; uo. 119/11. Kérdőjegy, 1985. május 3.; uo. 101. A BM II/II. osztályának levele, 1960. május 21. (A dossziéból hiányzik a jogerős másodfokú ítélet.) Saáry ügyéről lásd még: Fehérváry, 1978: 33.

13 = ÁBTL 3.1.9. V-90059. 5–20. A budapesti büntetőtörvényszék ítélete, 1950. április 28.

14 = Uo.

15 = Társai közül Szauder Endrét 8 év, Schrötter Tibort 5 év, Mittmann Imrét 4 év, Steiner Jánost 4 év, Páska Ottót 3 év, Dohándi Pákozdi Bélát 8 év, Bogár Ibolyát 8 év, Gömbös Nándor Károlyt 6 év, Iványos Endrét 3 év, Papp Kovács Ervint 3,5 év börtönbüntetésre ítélték.

16 = ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 94–97. A Legfelsőbb bíróság ítélete, 1950. szeptember 30. Steiner János büntetését 6 évre, Papp Kovács Ervinét 5 évre emelte, míg Gömbös Károlyét 3 évre csökkentette a Legfelsőbb Bíróság, Páska Ottó pedig börtön helyett javítóintézetbe kerülhetett.

17 = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 102–103. Kihallgatási jegyzőkönyv. 1959. május 9.

18 = Baranya Sándor, Daróczy Sándor, Szalai Gábor, Bognár Jenő, Karácsony Sándor, Nagy István és Gyüre Bertalan Barna.

19 = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 41–43. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 24.

litikai hálóban egy fogadalmat tettünk, mely arról szólt, hogy amíg a szovjet csapatok Magyarországon lesznek és míg ez a rendszer fennáll, ellenséges tevékenységünket nem hagyjuk abba. [...] megállapodtunk abban, hogy a szabadulásunk után ezek a személyek, akik a fogadalomba részt vettek lakhelyükön szerveznek hasonló gondolkodású személyeket.²⁰ [...] A létrejött csoportok feladatául azt határoztuk meg, hogy röpcédulázzal fel kell kelteni a tömegek figyelmét szervezetünkre, a tömegek hangulatát be kell folyásolni a fennálló társadalmi rendszerrel szemben. Terveztük még szobrok robbantását, emlékművek döntögetését is.”²¹ Szervezetüket ekkor Magyar Ellenállási Mozgalomnak nevezték el, jelképnek a Kossuth-címert választották.²²

Az 1950-ben elítéltek, miután elérték a 18 éves életkort, más börtönökbe, táborokba lettek átszállítva, többségük a kisgyóni bánya mellett létrehozott táborba került. Szelepcsényi István is innen szabadult 1953 júniusában.²³ Ezután néhány hónapig a Földalatti Vasút építésénél dolgozott, majd decembertől kétéves kötelező katonai szolgálatát töltötte le a műszaki kisegítő alakulatnál. Komlón szerelt le, majd néhány hetes budapesti munkavállalás után visszament a Pécs melletti bányába dolgozni, mert időközben oda nősült.²⁴

= = Tevékenysége az 1956-os forradalom alatt

Szelepcsényi István 1956 nyarán friss házasként költözött vissza a fővárosba, ekkor születtek gyermekei is.²⁵ Rövidesen a Kábel- és Sodronykötélgyárban helyezkedett el, majd részt vett a forradalomban.²⁶ Október 23–27. között egy volt iskolatársa,

20 == Elhatározásukat egyedül Baranya Sándor valósította meg, aki társaival írógépet és egyéb műszaki cikkeket lopott a több mint 150 km-re levő tiszabezdédi iskolából, mert korábban az ottani iskola telefonvezetékét ő újította fel, és így látta az esz-közöket, továbbá röplapokat is szórtak Berettyóújfaluban. Emellett Karácsony Sándor, Daróczi Sándor, Pongrácz Ferenc, Bereczki Károly, Szoboszlai István és Karácsony Imre társaival rendszeresen megbeszélték a politikai helyzetet. A szervezethez való tartozás jeleként volt tagsági könyvük, szervezeti szabályzatuk, tagsági díjat is fizettek, valamint 9 pontban a résztvevők elvárt magatartását is összefoglalták. Az 1956-os forradalom alatt egy pisztolyt is vásároltak, majd többségük elhagyta az országot. ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 503–507. Javaslat Baranya Sándor és társai szervekedési ügyének lezárására, 1959. június 4.; uo. 567–572. Jegyzőkönyv Pongrácz Ferenc 1. kihallgatásáról, 1959. május 13.; uo. 589–591. Szatmári Zsigmond vallomása, 1959. április 17.; uo. 599–608. Összefoglaló jelentés Szelepcsényi és Baranya ellenforradalmi szervezkedéséről, d. n.

21 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 10–19. Szauter Endre kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 11.

22 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 82–84. Szelepcsényi István 8. kihallgatása, 1959. április 14.

23 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 58–59. Feltételes szabadságra bocsátott igazolványa, 1953. június 17.

24 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 98/a–98/o. Szelepcsényi István kihallgatása, 1959. május 7.

25 == Szelepcsényi Márta 1956-ban, öccse István 1957-ben született.

26 == Később, amikor kihallgatásai során megkérdezték tőle, hogy miért fogott fegyvert 1956-ban, azt válaszolta, hogy támogatni akarta a Nagy Imre-kormányt, mert egyetértett – és jelenleg is egyetért – a forradalom célkitűzéseivel.

Majoros László révén a János kórháznál volt vöröskeresztes kíségető, majd amikor látta, hogy volt ceglédi társai, Gömbös Nándor Károly és Szalai Gábor ávósokat kísérték a Maros utcai laktanyába,²⁷ elhatározta, hogy ő is nemzetőrnek áll. Először a Maros utcában jelentkezett, de amikor megtudta a feltételeket, hogy egyenruhát kell felvenni és a laktanyát csak engedéllyel hagyhatja el, nem vállalta. November 2-án társaival együtt beléptek a Mechwart téren székelő Volt Politikai Foglyok Szövetségébe, ahol igazolványt kaptak.²⁸

Szelepcsényi aznap találkozott össze Som Gyula honvéd századossal, aki azért jött be a Maros utcába, hogy embereket kérjen Nagykovácsiba.²⁹ A százados ismer- te Szalait, akit a társaság vezetőjének nevezett ki,³⁰ és megbízta a hattagú csoportot, hogy a Nagykovácsiban letartóztatott ávósokat hozzák be a Maros utcai laktanyá- ba.³¹ Itt fegyvert, Nagykovácsiban pedig karszalagot és nemzetőr igazolványt³² kap- tak. Innen hét ávóst kísérték be, valamint Som utasítására a piliscsabai laktanyából fegyvereket, míg a nagykovácsi híradólaktanyából rádiókat hoztak a fővárosba. No- vember 4-e után is működött még a nemzetőrség, így két volt csolnoki őrt is igazol- tattak.³³ November 6-án Budapestre indultak, de tűzharcba kerültek a Budagyön- gyénél, ezért visszamentek a faluba. Szelepcsényi másnap hazatért (a többiek is fel- oszlottak néhány napon belül), viszont két fegyvere közül csak a géppisztolyt adta le, a TT pisztolyt hazavitte és az íróasztalába tette.³⁴

= = = Szervezkedés 1956 után

Szelepcsényi István az 1956-os forradalom leverése után tartotta a kapcsolatot néhány régi barátjával, valamint albérletet is kiadott. Erre az adott lehetőséget számára, hogy

27 == A társaival való találkozás kapcsán a nyomozás befejezéséről szóló határozat még azt tartalmazta, hogy október 31-én ő is részt vett a Városmajor utca 43. alatti BM objektum megtámadásában. Viszont az ítéletből ez már kimaradt. ÁBTL 3.1.9. V-144991/1. 101–106. Határozat a nyomozás befejezéséről, 1959. május 8.; 3.1.9. V-144991. 252–282. A budapesti katonai bíróság ítélete, 1959. július 17.

28 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 60. Volt Politikai Foglyok szervezetének igazolványa, 1956. november 2.

29 == Som Gyuláról lásd még: Böör, 2015: 20.

30 == Az ítéletben már úgy szerepel, hogy Szelepcsényi vezette a csoportot. ÁBTL 3.1.9. V-144991. 252–282. A budapesti katonai bíróság ítélete, 1959. július 17.

31 == A csoport tagjai: Szalai Gábor, Iványos Endre, Gömbös Nándor Károly, Dohándi Pákozdi Béla, Steiner János. A bekísért ávósok többsége sorkatona volt, akiket még aznap éjjel hazaszállítottak a Maros utcából.

32 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 60. Szelepcsényi István nemzetőr igazolványa, 1956. november 2.

33 == Bessenyei Lajos és Szabó Ferenc csolnoki őrköt november 5-én Nagykovácsiban igazoltatták, akik a Maros utcából való kiengedésük után igyekeztek vissza Csolnokra. ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 645–646. Felismerési jegyzőkönyv, 1959. február 21.; uo. 659–660. Felismerési jegyzőkönyv, 1959. március 17.

34 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 37–40. Szelepcsényi kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 23.

egy hámoszobás lakásban élt feleségével, édesanyjával és kicsi gyerekeivel. A harmadik, üres szobát ajánlotta fel régi és új ismerőseinek, illetve munkatársainak, akiket ezután sorban be is avatott a terveibe.

Vallomása szerint volt társai közül először Szauter Endrét kereste fel 1957 januárjában, akivel már 1950-ben is együtt töltötték büntetésüket Cegléden. Ezután Békés Pál következett, akit kötelező katonai szolgálata alatt a bányászszázlójánál ismert meg. 1957 végén munkatársát, Ács Lajost is bevonta, akivel együtt dolgozott a Kábel- és Sodronykötélgyárban, valamint 1957 júliusától Szelepcsényinél lakott albérletben. Szerette volna, ha Baranya Sándor és Bogár Ibolya is csatlakozik, akik régi ceglédi társai voltak. Ennek érdekében 1957–1958 telén meglátogatták őket, de egyikük sem vállalta a részvételt, csak egy-egy igazolványképet adtak neki. Így ők csak tagsági igazolványt kaptak, semmilyen más tevékenységben nem vettek részt. Bekerült viszont Gurszky István, akit szintén a ceglédi börtönből ismert Szelepcsényi, és aki szintén albérlője lett (Ács Lajos helyére költözött be 1958 augusztusában).³⁵

Utolsóként Szatmári Zsigmond csatlakozott hozzájuk, akit 1958 októberében Baranya Sándor levélben ajánlott Szelepcsényinek. Mivel őt személyesen nem ismerte, a többiekkel ellentétben a következő szövegű eskü letételére kötelezte: „...*esküszöm, hogy a mai naptól kezdve, életemet és véretem kész vagyok hazámért, Magyarorszáért, és megsanyargatott népe, mielőbbi felszabadulásáért, sorsa jobbra fordításáért feláldozni, bajtársaim színe előtt fogadom, a reámbízott feladatokat haladéktalanul, a legjobb tudásom szerint végrehajtom. Feletteseimnek feltétlen engedelmességgel tartozom. Árulásra sem ígéret, sem fenyegetés, semmilyen körülmények között nem készíthet. Ha eskümet megszegném, sújtson bajtársaim és népem igazságos büntető keze.*”³⁶ Bár Szelepcsényi szerette volna még bevonni új tagként munkatársát, Bobroszki Tamást, illetve volt iskolatársát, Majoros Lászlót is,³⁷ ez csak terv maradt. Így végül hatan voltak: Szelepcsényi István, Szauter Endre, Békés Pál, Ács Lajos, Gurszky István és Szatmári Zsigmond. Emellett fent említett későbbi vallomásában „pártoló tagnak” nevezte még feleségét, Szelepcsényi Istvánnét, unokaöccsét, Danka Károly segédmunkást, valamint Gömbös Károlyt és Gurszky Oszkárt, akik bár tudtak a tevékenységükről vagy a fegyverről, mégsem tettek feljelentést a rendőrségen.³⁸

= = = Tevékenységük

A csoport tagjai 1958 januárjától jöttek össze rendszeresen, általában havonta egyszer-kétszer, többnyire vasárnap, Szelepcsényi István lakásában. Ezen alkalmakon

35 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 193–195. Gurszky István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 21.

36 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 44. Esküszöveg, d. n.

37 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 142. „Lakatos” jelentése, 1959. január 22.

38 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 32–36. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 21.

azonban nemcsak a Szabad Európa Rádióban hallott híreket beszélték meg. Szelepcsényi kihallgatásain így fogalmazta meg céljaikat: „...arra számítottam, hogy nem végleges állapot az, ami a forradalom után itt kialakult. Én azon fáradoztam, hogy ne is legyen végleges ez az állapot.”³⁹ Máskor azt mondta, hogy „a forradalom idején megalakult Volt Politikai Foglyok szervezetéhez hasonló szervezetet akartunk létrehozni, melynek egyébként tagja voltam”.⁴⁰ Társa, Szauter Endre sokkal konkrétabban határozta meg a távlati elképzeléseiket: „...egy újabb forradalom esetén fegyveres akcióban vennénk részt, de addig is röpcédulákat készítenénk és terjesztenénk, szobrokat robbantanánk”.⁴¹

Ezek megvalósítása érdekében 1958-ban minden tagtól 10 forint, 1959-től 15 forint tagdíjat szedtek.⁴² Ezt nem mindenki fizette be rendszeresen, de 1958-ban így is 593 Ft-ot gyűjtöttek össze.⁴³ Ebből egy-egy tag kamatmentes kölcsönként kisebb összegeket kaphatott, például Gurszky István 1959-ben 200 forintot,⁴⁴ és ebből vásároltak egy nyomdát is. Legnagyobb hatású, eltervezett és végrehajtott akciójuk egy röplapszórás volt, amelyet 1958. április 3-án az esti órákban valósítottak meg. Ennek érdekében Szelepcsényi István egy Móricz Zsigmond körtéri játékboltban 1958 márciusában vett egy guminyomdát, kliséket és tintapárnát, valamint papírt és borítékokat is beszerezett. A röplapokat 5x10 cm-es cédulákból készítették, ezek egyik oldalára lila festékkel a „Ki innen elnyomó szovjet hatalom” feliratot, míg a másikra a „Független, szabad Magyarországot!” szöveget nyomták. Ebből körülbelül 450 darabot készített Szelepcsényi István, majd Ács Lajossal borítékokba rakták.⁴⁵

A szétszórásukat először március 15-ére tervezték, de addigra nem készültek el, így április 4-ére halasztották azt. Ennek külön aktualitását adta, hogy 1958. április 3-án a szovjet pártfőtitkár, Hruscsov Magyarországra látogatott, valamint hogy április 4-e hivatalos állami ünnep, a „felszabadulás” napja volt. Végül április 3-án, az esti órákban hajtották végre az akciót. Eredetileg négyen vettek volna részt benne, de Szauter Endre munkahelyi kötelezettsége miatt kimaradt belőle. Ács Lajos a Margit híd pesti hídfőjétől indulva 100 röplapot dobott be a körüli házak levelesládáiba, míg Szelepcsényi István Békés Pállal a Szabadság híd pesti hídfőjétől indulva az Üllői út, Ferenc körút, Rákóczi út, Váci utca útvonalon 250 db-ot dobott be a postaládákba.⁴⁶ A maradékot megsemmisítették. Saját tevékenységük értékeléséről

39 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 32–36. Kihallgatási jegyzőkönyv, 1959. március 21.

40 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 41–43. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 24.

41 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 10–19. Szauter Endre kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 11.

42 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 75–90. Tagsági díjak befizetésének nyilvántartása, különböző dátumú bélyegzőkkel.

43 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 94–97. Jelentés, 1959. január 12.

44 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 193–195. Gurszky István kihallgatása, 1959. március 21.

45 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 32–36. Szelepcsényi István 1. kihallgatása, 1959. március 21.

46 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 325–327. Ács Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 21., 3.1.9. V-144991. 163–165.; Békés Pál kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 21.

egy közel egy év múlva készült ügynöki jelentésből értesülhetünk. Eszerint Szelepcsényi István az „akciójukat” követő vasárnap, még 1958 áprilisában, azt állapította meg, hogy *„jól sikerült a röpcédulaszórás, zajtalanul folyt le az egész”*.⁴⁷

Azt tervezték, hogy egy év múlva, 1959 tavaszán, március 15-ére, majd április 4-re is fognak röplapokat szórni. Ehhez Gurszky István ajánlotta fel, hogy hoz egy verset, amelyet sokszorosíthatnak. Végül mindebből semmi sem valósult meg, mert Szelepcsényi István ekkor már válófélben volt, és attól félt, hogy felesége feljelenti.

A szervezethez való tartozás bizonyítékeként Szelepcsényi István 1958 év elejére tagkönyveket készített. Ezek fehér, kinyitható kartonlapok voltak, melyek egyik oldalán a tag fényképe, míg a másikon a Hősök terén lévő millenniumi emlékmű fényképe volt. A lapokat fémkeretes bérletigazolvány-tokba tették. Ilyen tagsági könyve ekkor Szelepcsényi Istvánnak, Ács Lajosnak, Szauter Endrének, Békés Pálnak, Baranya Sándornak és Bogár Ibolyának volt. 1959-ben az igazolványokat lecserélték, az újakba egy betétlap is került, amelyet negyedévente dátumbélyegzővel érvényesítettek. Azok a tagok, akik részt vettek az 1958. áprilisi röpcédulázásban, egy külön betétlapot kaptak ennek dátumával. Az új igazolványokban egyébként a neveket számok helyettesítették, egytől hatig. Ezekből Szelepcsényi István, Szauter Endre, Gurszky István, Békés Pál, Szatmári Zsigmond és Baranya Sándor kapott.⁴⁸ A szervezetnek címert is terveztek, a Kossuth címert látták el felül MNŐ, azaz Magyar Nemzetőrség rövidítéssel.⁴⁹

Szelepcsényi birtokában volt egy be nem jelentett fegyver is, a forradalom alatt kapott TT pisztoly, amelyet november 4-e után nem adott le, emellett kb. 118 lőszerrel, illetve egy kézigránát-gyutaccsal is rendelkeztek.⁵⁰ A fegyver kipróbálására egy, a Kis-Svábhegy oldalában lévő óvóhely biztosított lehetőséget, amelyet Szelepcsényi kerületi lakosként ismert. Ide vitte el barátait, Szautert és Ácsot 1958 elején lőni, mint a kihallgatásán indokolta, *„azért, hogy adott esetben a politikai helyzet változásával, ha arra kerül a sor, a szervezet tagjai bánni tudjanak a fegyverrel”*.⁵¹ Egy esetben Szauter és Ács mellett unokaöccsét, Danka Károlyt is elhozta ide lőni. A fegyveres „kiképzés” részeként elméleti oktatásra is sor került: az egyik 1959. februári összejövetelükön Szelepcsényi a kézigránátokról beszélt Békés Pálnak.⁵²

A pisztolyt Szelepcsényi István kezdetben íróasztalfiókjában tartotta, majd amikor megromlott a kapcsolata feleségével, akkor unokatestvérére, Danka Tiborra bízta, aki budapesti albérletébe vitte és 1958 szeptemberétől 1959 januárjáig ott tartotta,

47 = = ÁBTL 3.1.5. O-10483. 156–160. „Lakatos” jelentése, 1959. február 2.

48 = = ÁBTL 3.1.5. O-10483. 296–300. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 21., 3.1.9. V-144991/2. 45–53. Igazolványok fényképei, d. n.

49 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 69. Címterrajz, d. n.

50 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 91–92. Fegyverszakértői vélemény, 1959. április 1.

51 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 32–36. Szelepcsényi István kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 21.

52 = = ÁBTL 3.1.5. O-10483. 162–164. Jelentés, 1958. február 9.

majd Szelepcsényi visszakérte.⁵³ Ezután 1959 január–februárban Gurszky Istvánnak adta oda, aki először testvérére, Oszkára akarta rábízni, ő viszont nem vitte el.⁵⁴ Így Gurszky saját, Szelepcsényiéknel bérelt szobájában tartotta, ahol a házkutatás során meg is találták.⁵⁵

= = = További terveik, ötleteik

Szelepcsényiek megkísérelték felvenni a kapcsolatot az amerikai nagykövetséggel, ahonnan erkölcsi és anyagi támogatást szerettek volna kapni. A kapcsolatfelvételre a lehetőséget az adta, hogy Békés Pálnak, Szelepcsényi egykori katonatársának az édesapja a követségen dolgozott portásként. Az volt a tervük, hogy bélyeggyűjtés ürügyén mennek el hozzá. 1958 márciusában fel is keresték, ő azonban féltette az állását, ezért néhány bélyeggel a kezükben, bármilyen segítség vagy tanács nélkül elküldte őket. Ezután nem próbálkoztak újra, és más külföldi követségekkel sem keresték a kapcsolatot.⁵⁶

Felmerült közöttük a bolgár kommunista vezető, Dimitrov szobra felrobbantásának ötlete is.⁵⁷ Ez spontán módon vetődött fel, amikor 1958 februárjában vagy márciusában a Dimitrov (a mai Fővám) téren sétáltak. Robbanóanyaguk azonban nem volt, így puskaporból terveztek robbanóanyagot készíteni, mivel Szelepcsényinek volt egy vegyi ismeretekről szóló könyve, amiért a rendőrök egy második házkutatásra is visszamentek hozzá.⁵⁸ El is kezdett fészert építeni az udvarukban, de rövidesen rájött, hogy nem tudja beszerezni a robbantáshoz szükséges alapanyagokat.

A náluk lévő fegyver legalizálása érdekében azt tervezték, hogy belépnek a Munkásőrségbe vagy a Magyar Honvédelmi Sportszövetségbe (MHS), mivel annak tagjai legálisan tarthattak fegyvert. Szelepcsényi ezért megbízta a büntetlen előéletű Szatmárit, hogy lépjen be az MHS-be, és gyűjtsön lőszert és robbanóanyagot, valamint a Pajtás telefonját alakítsa át tábori telefonná. Szatmári viszont egyik kérésnek sem tett eleget.⁵⁹ Szelepcsényi a Munkásőrségbe való belépésen is gondolkodott, de eh-

53 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 65–68. Danka Károly kihallgatása, 1959. április 1.

54 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 200–201. Gurszky István 2. kihallgatása, 1959. március 23.

55 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 190–191. Házkutatási jegyzőkönyv, 1959. március 21.

56 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991/1. 228–235. Wolf István és felesége tanúkihallgatási jegyzőkönyve, 1959. április 15.; 3.1.9. V-144991. 49–51. Jegyzőkönyv Szelepcsényi István 4. kihallgatásáról, 1959. március 31.

57 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 49–51. Jegyzőkönyv Szelepcsényi István 4. kihallgatásáról, 1959. március 31.; uo. 173–175. Jegyzőkönyv Békés Pál 4. kihallgatásáról, 1959. április 3.

58 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 49–51. Jegyzőkönyv Szelepcsényi István 4. kihallgatásáról, 1959. március 31.; uo. 59. Házkutatási jegyzőkönyv, 1959. április 1.

59 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 49–51. Jegyzőkönyv Szelepcsényi István 4. kihallgatásáról, 1959. március 31. Szatmári Zsigmond kihallgatásán nem merültek fel ezek, valamint bizonyítékként sem szerepeltek sem a kihallgatások, sem a tárgyalás során. Ha elkészült volna a telefon átalakítása, vagy lett volna lőszere, biztosan felhasználták volna ellene.

hez először be kellett volna lépnie a Magyar Szocialista Munkáspártba. Agitálták is a gyárban, de amikor elmondta, hogy büntetett előéletű, és még tart a politikai jogvesztése, felhagytak ezzel.⁶⁰

Tervezték még egy nagyobb nyomda és egy használt írógép vásárlását, valamint karszalag készítését fegyveres harc esetére MNŐ (azaz Magyar Nemzetőrség) felirattal, illetve gondolkoztak más találkozási hely bérlésében is, amit közösen fizettek volna, de ezek megvalósítása érdekében nem tettek lépéseket. Az egy alkalommal megvalósított röplapszórás és a lőfegyver kipróbálása mellett a szervezkedés gyűlései legtöbbször nem szóltak másról, csak a Szabad Európában vagy az Amerika Hángájában hallottak megbeszéléséről és a tagdíjak befizetéséről. Mindemellett megnézték az 1959-ben bemutatott, *Tegnap* című, 1956-ról szóló propagandafilmet, 1958–1959-ben a partizán-, a tűzoltó- és az atombomba-kiállítás, valamint voltak együtt a Hadtörténeti Múzeumban is. Szelepcsényi kihallgatásai során ezek nem kerültek szóba, Gurszky is csak a partizánkiállításról beszélt,⁶¹ Szauter viszont a többi esetet is megemlíttette.⁶² Mindezen, bárki által elérhető programok a későbbi perben már szervezkedésük veszélyességét támasztották alá.

= = Az állambiztonság célkeresztjében. Ügynöktől ügynökig

Mindezekről a tervekről és tevékenységekről már jóval letartóztatásuk előtt értesült az állambiztonság, mert Szelepcsényit már a legelején feljelentették. Szelepcsényi Istvánra a „Csőri Miklósné” fedőnevű hálózati személy 1958 márciusában önszorgalomból hívta fel tartótisztje figyelmét. (Az illető 1958-ban lezárt munkadossziéját [M-3165] a nyilvántartás szerint megsemmisítették, azonosítása nem vezetett eredményre.) Az ügynök, aki a közelben lakott, „*hosszabb ideig nem volt foglalkoztatva*”, és 1956 után a fenti volt „*az első jelentése, melyet ő derített fel*” – jegyezte meg Somlai László százados a jelentés értékelésében. „Csőri Miklósné” a jelentésében beszámolt arról, hogy kertszomszédja, Rendek Károlyné elmondta neki, fegyverrel látta a hozzá közel lakó Szelepcsényit az 1956-os forradalom alatt.⁶³ Ezután „Csőri Miklósné” segítségével elkezdtek az információszerzést, így ő májusban már kapott feladatként kereste fel Szelepcsényiék egyik volt albérlőjét, özv. Ruppert Sándornét, aki elmondta, amit tudott a családról.⁶⁴ Mivel az ügynök tőle nem tudott meg többet az

60 == ÁBTL 3.1.2. M-21626. 69–71. „Lakatos” jelentése, 1959. február 9.

61 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 210–211. Gurszky István 6. kihallgatása, 1959. április 2.

62 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 98–132. Feljegyzés „Lakatos József” fn. ügynökkel megtartott találkozóáról, 1959. január 15. Uo. 176–188. Összefoglaló jelentés, 1959. február 18.

63 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 17. Jelentés, 1958. március 23.

64 == Benéné házfelügyelő és Ruppert Sándorné véleménye szerint „*az egész Szelepcsényi családot a legrövidebb időn belül el kellene távolítani a házból. Ezek mindenre, ami a gazemberséghez tartozik, kaphatók és minden szavuk csak elégedetlenség, szidni a kormányt.*” ÁBTL 3.1.5. O-10483. 21–23. „Csőri Miklósné” jelentése, 1958. május 12. Ruppertné mindezek ellenére a kihallgatásakor nem tett terhelő

1956-os eseményekről, „Csőriné” javaslatára⁶⁵ a hónap végén beidézték a rendőrségre Rendek Károlyt és feleségét, akik kertszomszédai voltak Szelepcsényinek, s kihallgatták őket. Rendek Károly és felesége is elmondta vallomásában, hogy Szelepcsényi felesége még 1956 októberében elmesélte nekik azt, hogy majdnem ráült a férje pisztolyára.⁶⁶ Bár mindkettőjükkel titoktartási nyilatkozatot íratnak alá, utána mégis beszéltek kihallgatásukról, amiről így Szelepcsényi is tudomást szerzett. Valószínűleg ebből kifolyólag később az operatív feldolgozó szakasz hiányosságaként értékelték az ő „*minden komolyabb ok nélküli*” kihallgatásukat.⁶⁷

Ezután, hogy ne történjen dekonspiráció, ún. operatív kombinációt hajtottak végre: az állambiztonság munkatársai írtak egy hamis feljelentő levelet visszadátumozott, április 2-ai keltezéssel, ami azt tartalmazta, hogy Szelepcsényi fegyverrel megfenyegette az 1956-os forradalom alatt náluk lakó Ruppert Sándornét.⁶⁸ Ezután júliusban Szelepcsényit és egy másik, szintén a házban lakó férfit is beidézték, és elmondták nekik, hogy valaki névtelen feljelentést tett ellenük.⁶⁹ A levelet megmutatták Szelepcsényinek, aki úgy reagált, hogy azon „*a családhoz tartozó személyek írását vélem felismerni, melyet nem kívánok közölni [sic!]*”.⁷⁰ Így sikerült elhiteni vele, hogy felesége jelentette fel, akitől ekkor már válófélben volt.⁷¹ Ugyanakkor meg is nyugtatták: „*...megállapítottuk, hogy a bejelentés rágalom, az eljárást Ön ellen megszüntettük*”.⁷² Így tovább folytathatta a bizalmas nyomozás,⁷³ „Csőriné” pedig augusztus 5-én azt jelentette, hogy „*Szelepcsényiék megnyugodtak az ügyvel kapcsolatosan*”.⁷⁴ Ugyanakkor Ács Lajos megijedhetett, mert elköltözött tőlük,⁷⁵ valamint Szelepcsényi elővigyázatosságból a fegyvert ekkor adta oda Danká Tibornak, aki magával vitte albérletébe.

vallomást a családra, Szelepcsényiről azt mondta, hogy „*fegyvere nem volt, [...] egy nagyon rendes ember, aki tisztel és szeret engem*”. Uo. 54. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1958. július 2.

65 == ÁBTL 4.1. A-3206/4. 67–85. Szelepcsényi István és társai szervezkedési ügye, [1961. szeptember].

66 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 33–38. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1958. május 30.

67 == ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16.

68 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 51. Tisztelt rendőr főnök úr! kezdetű levél, 1958. április 2.

69 == ÁBTL 4.1. A-3206/4. 67–85. Szelepcsényi István és társai szervezkedési ügye, [1961. szeptember].

70 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 52. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1958. július 3.

71 == Lánya, Szelepcsényi Márta még 1995-ben is úgy tudta, hogy édesanyja jelentette fel az édesapját, ami nem volt igaz. Veritas OHA 643. sz. Szelepcsényi Márta-interjú. 38–39. Ezúton is köszönöm az interjú elküldését Kőrösi Zsuzsannának.

72 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 52. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1958. július 3.

73 == ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16.

74 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 62–66. Jelentés, 1958. október 2.

75 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 58. „Csőriné” jelentése, 1958. augusztus 2.

Közben júniusban munkahelyétől, a Kábel- és Sodronykötélgyártól is kértek információt róla, ahol 1956 augusztusa óta dolgozott. Innen az üzemi alapszervi párttitkárt, Edelényi Aladárt hallgatták meg, aki azt mondta róla, hogy „*az ellenforradalom óta rendkívül óvatos, politikai megnyilvánulásoktól tartózkodik. A munkához rosszul viszonylik, az üzem legrosszabb munkása*”.⁷⁶ Egy másik feljegyzésben pedig „*megbízhatatlan és hanyag munkaerő*”-ként jellemezte.⁷⁷ Negatív megítélését mutatja az is, hogy amikor munkahelyén tűz ütött ki, és a kérdéses helyiségből látták őt kijönni, egyből meggyanúsították a tűz okozásával.⁷⁸ Renoméját tovább rombolta, hogy több méter vezetékelt lopott el a munkahelyéről.⁷⁹

Az állambiztonság fő információforrása kezdetben kizárólag – az értékelő jelentésben területi informátornak nevezett⁸⁰ – „Csőri Miklósné” volt, aki azonban „*még csak körvonalaizni sem tudta az ügyet*”.⁸¹ A tanúkihallgatásokkal és a munkahelyi jellemzéssel sem jutottak messzebbre, ekkor még csak azt feltételezhatték, hogy egy fegyverrejtegetési vagy 1956-os ügyről van szó. A további információszerzés érdekében 1958 októberében hoztak határozatot előzetes ellenőrző személyi dosszié nyitására,⁸² s 1958 novemberében megkezdték a tervszerű, operatív munkát. Ennek egyik első lépéseként 1958 novemberében külső figyelmet alkalmaztak, vagyis hat napon át követték a „Hegyi” fedőnevű célszemélyt, Szelepcsényit.⁸³

A következő, sorsdöntő lépést egy új ügynök beszerzése jelentette 1958 decemberében. Hálózati személynek Bogár Ibolyát és Szauter Endrét tartották a legalkalmasabbnak. Végül utóbbi mellett döntöttek, mert akkor még nem voltak tisztában a szerepével.⁸⁴ Szautert forradalmi tevékenységére vonatkozó terhelő adatokkal szervezték be „Lakatos József” néven. 1958. december 29. és 1963. április 7. között adott jelentéseket. Az elsőben a Szelepcsényivel folytatott beszélgetését részletezte,⁸⁵

76 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 43–44. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv, 1958. június 18.

77 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 275. Feljegyzés, d. n.

78 == Később kiderült nem volt köze a tűzesethez. ÁBTL 3.1.5. O-10483. 62–66. Jelentés, 1958. október 2.

79 == „5 köteg szigetelt új vezetékdrót”, ÁBTL 3.1.9. V-144991. 28-28/1. Házkutatási jegyzőkönyv, 1959. március 21.

80 == ÁBTL 4.1. A-3219. 1–15. Értékelő jelentés, 1959. szeptember 8.

81 == ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16.

82 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 11. Határozat előzetes ellenőrző személyi dosszié nyitására, 1958. október 16.

83 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 72–82. Jelentés külső figyelésről, 1958. november 15–21. Uo. 150. Jelentés külső figyelésről, 1959. január 25. 1959 első hónapjaiban levelezését is ellenőrizték. 3.1.5. O-10483. 199–203. Operatív terv, 1959. február 21.

84 == ÁBTL 3.1.2. M-21626. 1–305. „Lakatos József”.

85 == ÁBTL 3.1.2. M-21626. 35–36. Jelentés, 1958. december 29.

majd a barátaival való találkozásokról számolt be, míg nem 1959 januárjában említést tett a „szervezkedésükről” is, amivel tartótisztját is meglepte.⁸⁶ Ezután folyamatosan jelentett erről, így az állambiztonság előre tudta, hol fogják megtalálni a fontos bizonyítékokat, a nyomdát és a fegyvert, illetve tudtak arról is, mi hangzott el az egyes találkozókon, milyen tervei, ötletei voltak a társainak. Szauter még a kihallgatások alatt is informált, hiszen áprilisban, a többiek letartóztatása után is adott le jelentéseket.⁸⁷

Hosszú távú foglalkoztatásra azonban nem tartották alkalmasnak: „*az ügynök a kapott utasításokat maradéktalanul végrehajtotta, de nem olyan képességű személy, akit a későbbiek során alkalmazni lehetne*” – állapították meg róla.⁸⁸ Később úgy látták, jobb lett volna mást beszervezni, „*aki kevésbé van kompromittálva*”.⁸⁹ Az ügyből végül feljelentőként vonták ki Szautert, aki ezzel elkerülte a bíróság elé állítást és a börtönt is, a perben csak tanúként szerepelt.

Feltételezhető, hogy ha nem került volna sor „Csőriné” 1958. márciusi feljelentésére, 1959 februárjában akkor is elkezdődött volna a nyomozás Szelepcsényi és társai ügyében, ugyanis sógora, Márton Attila ekkor lényegében feljelentette. Az 1958 szeptemberében – fegyverrejtegetés miatt – letartóztatott rokon nemcsak arról számolt be, hogy Szelepcsényinek fegyvere van, hanem mindenről, amit a szervezkedésükkel kapcsolatban tudott.⁹⁰

= = = A bűnvádi eljárás

A hivatalos nyomozást végül nem a sógora, hanem társa, Szauter Endre 1959. március 9-én megtett feljelentése következtében indították meg. Szauter tettét a következőkkel indokolta: „*...azért jelentkeztem, mert a továbbiakban nem akarom azonosítani magam a csoport tevékenységével és kérem, hogy felelősségem elbírálásánál ezt a körülményt vegyék figyelembe*”.⁹¹ A nyomozás elrendeléséről szóló határozatban még csak azt állapították meg, hogy: „*a szervezkedés tagjai több főből áll [sic!], rendszeresen összejárnak Szelepcsényi lakásán, s ott az ellenséges rádió adásai alapján értékelve a napi politikai helyzetet terror és diverziós cselekmények végrehajtására készülnek*”.⁹²

86 = = ÁBTL 3.1.5. O-10483. 94–96. Jelentés, 1959. január 12.

87 = = Néhány példa: ÁBTL 3.1.2. M-21626. 97–100. Jelentés, 1959. április 6.; uo. 101–104. Jelentés, 1959. április 9. Uo. 107–109. Jelentés, 1959. április 25.; uo. 111. Jelentés, 1959. április 18. Ezen utóbbi jelentésre rá is írták: „A vizsgálat részére volt szükséges a 2 személyről leírni amit tud.”

88 = = ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16.

89 = = ÁBTL 4.1. A-3219. 1–15. Értékelő jelentés, 1959. szeptember 8.

90 = = ÁBTL 3.1.5. O-10483. 168–174. Feljegyzés, 1959. február 11.

91 = = Ez a néhány sort utólag írták rá a papírra. ÁBTL 3.1.9. V-144991. 10–19. Szauter Endre kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 11.

92 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 24. Határozat a nyomozás elrendeléséről, 1958. március 23.

Az őrizetbevételekkel megvárták Szelepcsényi valóperének tárgyalását,⁹³ majd azokat a politikai vizsgálati osztály vezetője, Korom Mihály utasítása alapján március 21-én hajtották végre. Ennek egyik indokául azt nevezték meg, hogy „*ez év március 21-re, a Tanácsköztársaság évfordulójára több külföldi párt és kormányvezető érkezik hazánkba és az egyik fő közlekedési útvonaluk a szervezkedés vezetőjének lakása közelében van*”.⁹⁴ A csoport tagjait külön tartóztatták le, így nem tudhatták, társaik közül ki van szabadlábon. Csak Szelepcsényi és Gurszky tudott egymásról, mivel egy helyen laktak.

Mivel a Szelepcsényi lakásán tartott házkutatás során a rendőrség megtalálta a fegyvert és a nyomdát,⁹⁵ kihallgatásai során ő részletes beismerő vallomást tett. Elmondta: „*Saját elhatározásomból létrehoztam egy szervezetet, abból a célból, hogy röpcédulázáson keresztül a tömeghangulatot a szovjet csapatok és a magyar kormány ellen hangoljuk. [...] a szervezetet azokból a személyekből akartam létrehozni és hoztam létre, akikkel korábbi hűtlenségi ügyekben együtt szerepeltem vagy a börtönbüntetésem letöltése idején ismertem meg*.”⁹⁶ Védekezésül előadta, hogy gyerekkorában rossz társaságba keveredett, igazságtalannak tartotta az 1950-ben rá kiszabott büntetést, a ceglédi börtönben létrehozott csoportot csak kalandvágyból szervezte meg, 1956 után pedig „*részben az amerikai rádió sugárzása*”, részben pedig családi körülményei késztették a szervezkedésre. Végül hozzátette, hogy válása után fel akarta oszlatni a társaságot.⁹⁷ A többiek is beismerő vallomást tettek tevékenységükről; Ács kezdetben tagadott, de a bizonyítékok hatására megtört. Egyedül Gömbös Károly tagadott végig szinte mindent, társai vallomásai ellenére, valamint a szembesítések során is.⁹⁸

Az eljárást igyekeztek teljes kontroll alatt tartani, és a beismerő vallomások ellenére Szelepcsényi Istvánt lehallgatták és fogdaügynökkel is ellenőrizték: „*...technikás zárkába helyeztük és ügynök fogolytársat tettünk mellé. Az egyes kihallgatások után tudomására hoztuk azt, hogy a legközelebbi kihallgatáson milyen kérdésekről lesz szó. Ennek következtében Szelepcsényi előre elmondta az ügynöknek, hogy az adott kérdésben mit fog vallani, technikán viszont értesültünk arról, hogy milyen vallomást*

93 == A válás megtörténte kérdéses. A tárgyalás 1959. március 17-én volt. Szelepcsényi lánya elmondása szerint édesanyja már 1960-ban újrահázasodott, Szelepcsényi 1989 után kikért halotti anyakönyvi kivonatán viszont az szerepelt, hogy házasságban. Veritas OHA 643. sz. Szelepcsényi Márta-interjú. 38–39.

94 == ÁBTL 3.1.5. O-10483. 256–261. Összefoglaló jelentés, 1959. március 12.

95 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 28–28/1. Házkutatási jegyzőkönyv, 1959. március 21.; uo. 190–191. Házkutatási jegyzőkönyv, 1959. március 21.

96 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 32–36. Kihallgatási jegyzőkönyv. 1959. március 21.

97 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 102–103. Kihallgatási jegyzőkönyv. 1959. május 9.

98 == ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16.

*várhatunk tőle az adott kérdésben. [...] Ennek az lett az eredménye, hogy az első próbálkozások után Szelepcsényi meggyőződött arról, hogy nincs értelme a taktikázásnak, mivel a nyomozó hatóság mindennel tisztában van, az a leghelyesebb, ha őszintén beszél.”*⁹⁹ A fegyver kipróbálása kapcsán helyszínelésre is sort kerítettek: 1959. április 6-án Szelepcsényinek a kis-svábhegyi óvóhelynél meg kellett mutatnia, hogyan tartottak itt lőgyakorlatokat, s mindezt fényképekkel is dokumentálták.¹⁰⁰ Fegyverszakértőt is kirendeltek, aki megállapította, hogy a pisztoly emberi élet kioltására alkalmas.¹⁰¹ A nyomdai kellékeket és a különféle levelezéseket pedig írásszakértő vizsgálta meg.¹⁰²

Az ügyben összesen 16 tanút idéztek be.¹⁰³ Közülük hat budapesti lakost az általuk talált röpcédulákról, négy főt pedig Szelepcsényi István és Ács Lajos 1956-os tevékenységével kapcsolatosan kérdeztek ki. Szerepelt a sorban az amerikai követség portása és felesége, Szelepcsényi két munkatársa és Ács Lajos két lakótársa is. A kihallgatások során viszont nemcsak Szelepcsényi István és társai tetteire derült fény, hanem Baranya Sándor 1953-ban Berettyóújfaluban létrehozott csoportjára is, melynek tagjai ellen külön emeltek vádat. Ugyanakkor azt is megállapították, hogy *„szorosan értelmezett alá-fölérendeltségi viszony nem volt közöttük, erre vall az a körülmény, hogy egyik vezető sem tudott átfogó vallomást tenni a másik csoportot illetően”*.¹⁰⁴ A kihallgatások után előzetes letartóztatásban hagyták Szelepcsényi Istvánt, Baranya Sándort, Gurszky Istvánt, Ács Lajost, Békés Pált és Szatmári Zsigmondot, míg Gömbös Károly, Bogár Ibolya és Danka Károly szabadlábon védekezhetett.¹⁰⁵

Szelepcsényi István és társai ügyét első fokon a Budapesti Katonai Bíróság külföldtanácsa¹⁰⁶ tárgyalta zárt ülésen 1959. július 14–17. között, kirendelt védője dr. Kósa Sándor volt. Mindannyiukat szervezkedésben való tevékeny részvételben találták bűnösnek. Szelepcsényi Istvánra ezért, valamint a szervezkedés kezdeményezéséért és vezetéséért, lőfegyver- és lőszerrejtegetésért, robbanóanyaggal való visszaéléért és társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett kisebb súlyú lopásért halálbüntetést

99 == ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16. A fogdahálózati jelentések nincsenek a dossziében.

100 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 66–69. Jegyzőkönyv a nyomozási kísérletről, 1959. április 6. Ugyanakkor a nyomozóknak a helyszín nem volt újdonság, mivel előtte már „Lakatos” is megmutatta nekik az óvóhelyet, ahol kipróbálták a fegyvert.

101 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 91–92. Gáspár Lajos fegyverszakértő véleménye, 1959. április 1.

102 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/2. 66–67. Molnár Rezső írásszakértő véleménye, 1959. április 8.

103 == ÁBTL 3.1.5. O-10483/a. 489–502. Kiértékelő jelentés, 1959. május 16.

104 == ÁBTL 4.1. A-3219. 1–15. Értékelő jelentés, 1959. szeptember 8.

105 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/1. 96–100. Javaslat az ügy lezárására, 1959. május 7.

106 == Azért kerültek mindannyian katonai bíróság elé, mert a másodrendű vádlott, Ács Lajos letartóztatásakor katonai szolgálatát töltötte.

és teljes vagyonek Kobzást szabtak ki.¹⁰⁷ Ugyanezt a büntetést kapta Ács Lajos is, ugyanakkor az ő esetében az 1956-os tevékenysége volt az, ami döntő szerepet játszott a súlyos döntésben.¹⁰⁸ Békés Pál tíz év, Gurszky István és Danka Károly ugyanezért, valamint lőfegyver- és lőszerrejtegetésért egyaránt öt év, Gömbös Nándor – feljelentési kötelezettség elmulasztásával kiegészülve – egy év hat hónap, Steiner János pedig nemzetőri tevékenységéért egy év börtönbüntetést kapott.¹⁰⁹

A vádlottak – Steiner János kivételével, akire vonatkozott az 1959-es amnesztia – enyhítésért nyújtottak be fellebbezést a tényállás részbeni téves megállapítása miatt, míg a katonai ügyész a harmad- és negyedrendű vádlottnál súlyosbításért fellebbezett. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa 1959. szeptember 3-án részben megváltoztatta az elsőfokú ítéletet. Ács Lajost a szervezkedésben való tevékeny részvétel mellett többrendbeli, szám szerint meg nem határozható gyilkosság kísérletében is bűnösnek mondták ki. A Gurszky Istvánra kiszabott büntetést ötről nyolc évre, Gömbös Nándorét pedig másfélről három évre emelték, továbbá elrendelték Békés Pál lefokozását.¹¹⁰

107 = = Ítéletének indoklásában szerepelt a BHÖ 1. pont 1. bekezdés, a 33., 34. és 230. pont is. Az 1. pont 1. bekezdésben meghatározott cselekmények (vagyis a népi demokratikus államrend vagy népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményt követ el, mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vezet vagy azt lényeges anyagi támogatásban részesíti) büntetése halál vagy életfogytig tartó börtön, avagy öt évtől tizenöt évig terjedhető börtön. BHÖ, 1958: 58. A 33. pont 1. és 2. bekezdése szerint robbanószer tartásáért 1 és 5 év közötti börtön, a 34. pontban kifejtett fegyverrejtegetésért 6 hónaptól 5 évig tartó börtön, míg a 230. pont alatti társadalmi tulajdon elleni büntett esetén 6 hónaptól 5 évig tartó börtönbüntetés volt kiszabható. Uo 64, 65, 138–139.

108 = = Ács Lajos október 30-án jelentkezett nemzetőrnek Budapesten, a Víg utcai kapitányságon, ahol karszalagot és fegyvert kapott, majd a *Szabad Nép* székházánál járőrszolgálatot látott el, valamint letartóztatottakat őrzött. Esetében az számított a legsúlyosabb tettnek, hogy a székházból november 4-én szovjet harckocsikra tüzelt. Továbbá azzal is meggyanúsították társa, Kálomista Imre vallomása alapján, hogy részt vett két kivégzésben is, de ezt nem tudták bizonyítani. Ács mindvégig azt hangoztatta, hogy nem ő lőtte le a korábban általa is őrzött két embert. ÁBTL 3.1.9. V-144991. 114–115. Ács Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. március 20.; uo. 150–151. Ács Lajos kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. május 5.; 3.1.9. V-144991/1. 218–219. Kálomista Imre kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. május 4. Vele kapcsolatban lásd még: Eörsi, 2021: 29–30.; perek56.hu (Ács Lajos életrajza). Ács Lajost egyébként korábban a Szelepcsényi István sógora, Márton Attila és társai ellen indított perben is elítélték fegyver- és lőszerrejtegetésért. (A két férfi egy helyen lakott.) Első fokon 6 hónapot kapott, amit 3 évre felfüggesztettek. ÁBTL 3.1.9. V-144991. 220–227. A budapesti XII. kerületi bíróság ítélete, 1958. október 31.

109 = = A börtönbüntetés, illetve halálbüntetés mellett Szelepcsényit és Ács Lajost még teljes vagyonek Kobzásra, Békés Pált teljes vagyonek Kobzásra és 10 év politikai jogvesztésre, Gurszky Istvánt vagyona felének elkobzására és 5 év politikai jogvesztésre, Gömbös Károlyt, Danka Károlyt és Steiner Jánost pedig vagyona egytizedének elkobzására és 3 év politikai jogvesztésre ítélte az elsőfokú bíróság. ÁBTL 3.1.9. V-144991. 252–282. A budapesti katonai bíróság ítélete, 1959. július 17.

110 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 283–291. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa ítélete, 1959. szeptember 3.

Szelepcsényi esetében három helyen is enyhítették az elsőfokú ítélet tényállását. A fegyverrejtegetést a szervezkedési bűntett részének állapították meg, kimondták, hogy a kézigránát-rejtegetés iratellenes, mert csak egy égőgyújtó volt nála, illetve a kábellopást ismételten elkövetett, kisebb súlyú társadalmi tulajdon elleni bűntettre változtatta a bíróság. Ugyanakkor róla és Ácsról azt is megállapították, hogy „mindkét vádlott esküdt ellensége népi demokratikus rendszerünknek”.¹¹¹ Ez a megállapítás az enyhítő körülmények ellenére sem hagyott kétséget afelől, hogy másodfokon is kimondják rájuk a halálos ítéletet, és hogy kegyelemben sem reménykedhetnek. Így is történt: 1959. szeptember 8-án a Kozma utcai börtön udvarán Szelepcsényi Istvánt és Ács Lajost kivégezték.¹¹²

Baranya Sándort és Szatmári Zsigmondot négy másik berettyóújfalui lakossal együtt egy másik perben ítélte el a katonai bíróság különtanácsa az 1953–1956 közötti tevékenységükért. Baranyát, mint vezetőt, 1959. július 29-én első fokon szintén halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélték, Szatmári Zsigmond kétéves börtönbüntetést kapott.¹¹³ Másodfokon viszont a fővádlott ítéletén is enyhítettek, s halál helyett életfogytiglani börtönt szabtak ki rá.¹¹⁴ Bogár Ibolya ügyét is külön tárgyalták, őt 1959. november 20-án feljelentési kötelezettség elmulasztásáért a Budapesti Fővárosi Bíróság két év börtönre és három év politikai jogfosztásra ítélte.¹¹⁵ Ezt viszont összevonták korábbi büntetésével, amiből 1956 nyarán csak feltételesen szabadult, és így, összevonva, kilenc évet kapott.

= = = Párhuzamok

Szelepcsényi István tetteivel már fiatalkorától kezdve folyamatosan a szovjet megszállás elleni cselekvésre akarta felhívni az ország lakosságának figyelmét. Ennek érdekében társaival partizán síremléket döntött le, kisiklatta a fogaskerekűt, 1956-ban nem-

111 = = Mindezekén túl Gurszky Istvánt teljes vagyonelkobzásra és 10 év politikai jogvesztésre, míg Gömbös Károlyt 5 év politikai jogvesztésre ítélte a másodfokú bíróság. ÁBTL 3.1.9. V-144991. 283–293. A Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának külön tanácsa ítélete, 1959. szeptember 3.

112 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 295–296. Nagy Illés börtönparancsnok jelentése a kivégzésekről, 1959. szeptember 8.

113 = = A harmadrendű vádlott, Pongrácz István életfogytiglani börtönbüntetést kapott, míg Szoboszlai István 1 év 8 hónap, Nagy István Endre 1 év 4 hónap, Kurucz Sándor pedig 1 év börtönbüntetésben részesült. Szatmári Zsigmondot emellett 1/4 vagyonelkobzásra és 2 év politikai jogvesztésre, Pongrácz Istvánt teljes vagyonelkobzásra és 10 év politikai jogvesztésre, Szoboszlai Istvánt, Nagy István Endrét és Kurucz Sándort pedig 1/10 vagyonelkobzásra és 3 év politikai jogvesztésre ítélték. ÁBTL 3.1.9. V-145289. 81–88. A Budapesti katonai bíróság ítélete, 1959. július 29.

114 = = Pongrácz István ítéletét 15 évre csökkentették. ÁBTL 3.1.9. V-145289. 79–80/1. A Legfelsőbb Bíróság katonai kollégiumának külön tanácsa ítélete, 1959. szeptember 3. Baranya Sándor 1963-ban szabadulhatott. Uo. 91/1. Jelentés a politikai szabadultról, 1963. március 27.

115 = = ÁBTL 3.1.9. V-144991. 247–251. A budapesti Fővárosi Bíróság ítélete, 1959. november 20.

zetőr volt, majd a forradalom után röpcédulákat szórt, és engedély nélkül tartott fegyvert. Sorsa több 56-os felkelő élettörténetéhez hasonlít, hiszen előfordult deviancia a családjában, mert édesapja öngyilkosságot követett el, ő pedig így 16 évesen félárva lett, már 1956 előtt javítóintézetben, majd börtönben volt, mert kétszer is elítéltek, továbbá alacsony volt a társadalmi státusza, mert ahhoz képest, hogy édesapja banktisztviselő volt, ő csak villanyszerelő gyári munkás lett, katonai kiképzés helyett munkaszolgálatosként kellett dolgoznia, majd feleségével is megromlott a kapcsolata és elvált. Így a Kozák Gyula által megfogalmazott 14 anómiafaktor közül több is igaz volt rá.¹¹⁶ Ezek egy részét kihallgatásain ő maga is megfogalmazta: „*Erre a magatartásomra az eddigi meghurcoltatásom készítetett.*”¹¹⁷

Motivációi között, akár nem tudatos szinten, de szerepet kaphatott az is, hogy az idegen megszállók elleni fellépés minden időben elismerendő, hősiecs tettekinthető. Cselekedetei kapcsán azt is fontos megemlíteni, hogy mindig csak aktuális lehetőségeihez mérten tartotta fontosnak a hatalom elleni fellépést, így például munkaszolgálatát két éve alatt nem tett semmit, ellentétben gyerekkori barátjával, Saáry Ákossal, aki bevonulása után katonatársait is maga köré gyűjtötte.

Ugyanakkor nemcsak a gyermek- és fiatalkora kapcsán találhatunk hasonlóságokat több 56-os felkelő sorsával, hanem pere tekintetében is, mivel ez is mutat azonososságokat az 1956-os forradalom leverése után létrehozott más „szervezkedésekkel”. Csák Gábor és társai 1956 decemberében az egri sortűz után határozták el, hogy létrehozzák a Bolsevizmus Elleni Harci Csoportot. Mindannyian nemzetőrök voltak a forradalom alatt és így fegyverrel rendelkeztek, valamint tagsági könyvet készítettek, mint Szelepcsényiek. A különbség az volt, hogy Csákék nem röplapot szórtak, hanem az iratok szerint öt egri kommunista funkcionárius ellen terveztek merényletet. Ezt meg sem kísérelték végrehajtani, majd szervezetük 1958 tavaszán feloszlott. 1958. nyári és őszi perükben nem született halálos ítélet, az első három vádlott életfogytiglani büntetést kapott, míg a többiekre 15 és 1 év közötti börtönbüntetést szabtak ki.¹¹⁸

Hasonló, illegális, fegyveres szervezkedés létrehozásával vádolták meg Folly Gábort, aki szintén nemzetőr volt, majd november 4-e után csoportjával állítólag szabotázsakciókat tervezett, és az 56-os emigrációval is fel akarták venni a kapcsolatot. Részükről azonban semmilyen konkrét cselekedetre nem került sor, már csak azért sem, mivel 1957 januárjában letartóztatták őket. Mindezek után meglepő Folly halálos ítélete, amihez a beismerő vallomások mellett biztosan jelentős mértékben hozzájárult az, hogy őt már 1956 előtt is 10 év börtönbüntetésre ítélték szervezkedés miatt.¹¹⁹

116 == Kozák, 1999: 255–281.

117 == ÁBTL 3.1.9. V-144991. 32–36. Kihallgatási jegyzőkönyv. 1959. március 21.

118 == perek56.hu (Csák Gábor pertörténete).

119 == Eörsi, 2021: 147–148.; perek56.hu (Folly Gábor életrajza, pertörténete).

Giez István és társai szintén nemzetőrök voltak Kiskunlacházán, illetve Ráckevén, röplapokat készítettek, és volt le nem adott fegyverük is, amit viszont a többi csoporttal ellentétben használtak is. Egyikük, Sallai Gábor 1956. december elején két alkalommal is belőtt egy idős kommunista házaspár ablakán, másodszor életveszélyesen megsebesítette az otthon lévő férfit. Emellett kézigránátot dobta az őrszobára, ahol karhatalmisták tartózkodtak, ám az lepattant az ablakkeretről, így nem sérült meg senki. Mindezek ellenére mindkettőjüket „csak” életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.¹²⁰

Még enyhébb büntetést kapott Sinkovits Gyula, aki az ítélet szerint társaival 1956 novemberétől 1957. februári őrizetbevételéig szervezkedett. Ennek keretében fegyvereket gyűjtöttek, röplapokat szórtak és megbeszéléseket tartottak. Tevékenységüket december közepén abbahagyták, letartóztatásukkor pedig már nem volt fegyverük sem. Mégis 15 és 1 év közötti börtönbüntetést szabtak ki rájuk.¹²¹ Többek között szintén szervezkedéssel vádolták meg Sipos Zsigmondot és társait, akik 1957-ben röplapokat szórtak, fegyvereket gyűjtöttek és szabotázsakciókat terveztek, emellett köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek, több betöréses lopás mellett megölték Bojti Imre őrnagyot és két idős asszonyt is. Ezért rá és társára, Erdész József-re másodfokon is kimondták a halálos ítéletet, amelyet végre is hajtottak.¹²² Mansfeld Péter és társai szintén követtek el egyéb bűntetteket (többek között fegyverrejtegetést, lopást, rablást), de a halálbüntetést rá is 1956 utáni szervezkedés vezetése és gyilkosságra szövetkezés miatt szabták ki. Ő szintén részt vett a forradalomban, a Széna téren volt gépkocsis összekötő, majd 1958 februárjában társaival lefegyverzett, elrabolt, majd elengedett egy rendőrt. Ebből kreálták azt az ügyet, aminek a végén 1959. március 19-én, másodfokon halálra ítélték, míg társai életfogytiglanitól három évig terjedő börtönbüntetést kaptak.¹²³

Bár több hasonlóság van az imént ismertetett szervezkedési esetek és Szelepcsényiék ügye között, a bíróságokon mégis jelentős különbségek voltak az egyes csoportok tevékenységének megítélésében. 1957-ben halálos ítéletet hoztak Folly és Sipos ellen, ugyanakkor Sinkovits ellen nem, bár első fokon mindhármat a budapesti Fővárosi Bíróság gyorsított különtanácsa tárgyalta. A két 1958-as perben, Csák és Giez ügyében nem született végrehajtott halálos ítélet, míg Mansfeldében és Szelepcsényiékében 1959-ben igen. Olyan tekintetben sem volt döntő különbség az ítéletek között, hogy ki került polgári és ki katonai bíróság elé, mivel Szelepcsényit és Ácsot halálra ítélte a katonai bíróság, míg Csák Gábort és társait nem.

120 == perek56.hu (Giez István pertörténete); lir.abtl.hu (pertörténet).

121 == perek56.hu (Sinkovits Gyula pertörténete).

122 == perek56.hu (Sipos Zsigmond életrajza, pertörténete).

123 == perek56.hu (Blaski József pertörténete).

A jelek szerint a földrajzi szempont lehetett a döntő: Szelepcsényiek, Follyék, Mansfeldék és Siposék Budapesten tevékenykedtek, míg a 15 éves és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték mindannyian vidéken (Csák Egerben, Giez Ráckevén, Sinkovits Karcagon). A másik döntő tényező az ítéleteket illetően a büntetett előélet volt. Folly, Szelepcsényi és Sipos is volt börtönben 1956 előtt, és ők halálos ítéletet kaptak, míg a többiek (Csák, Giez és Sinkovits), akik először csak 1956 után kerültek bíróság elé, nem. Igaz ugyanakkor, hogy Mansfeld és Csák is állt már bíróság előtt 1956 után, de csak előbbi ítélték halálra. Mansfeldet 1958. január 29-én egyéves börtönbüntetésre ítélték, melynek végrehajtását háromévi próbaidőre felfüggesztették, Csákot pedig az egri eseményekben való részvétele miatt vonták felelősségre 1957-ben, és izgatásért 1 év 4 hónap felfüggesztett börtönbüntetést kapott.¹²⁴

Mindezek alapján az látszik, hogy a halálos ítéletek tekintetében nem az volt a döntő, hogy konkrétan ki mit csinált, például okozott-e életveszélyes sérülést, vagy csak röplapokat szórt, hanem sokkal inkább az, hogy hol követte el a cselekményt, és milyen volt az előélete. Ezek a tényezők nagymértékben meghatározták, hogy valakit a rendszer az ellenségének vagy csak megtévedt dolgozónak minősített-e. Továbbá az sem volt mellékes, hogy mi volt a politikai szándék egy-egy per megindításakor, mivel a rendőrség, a bírók és az ügyészek is politikai alapú utasításokat kaptak. Néhány jellemző példa erre: Kádár az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. február 26-ai ülésén a következők miatt panaszkodott: „...mindig mi szólunk, hogy ezt vagy azt le kell tartóztatni, bíróság elé kell állítani.”¹²⁵ De megemlíthetjük Brusznai Árpád halálos ítéletét¹²⁶ is, melynek meghozatala Pap János párttitkár utasítására történt, illetve az 1957. december 10-ei párthatározatot is, amelyben felszólították a bűnüldöző és igazságügyi szerveket, hogy a „megtévedt, félrevezetett” dolgozókkal szemben az eljárás és az ítélet ne büntető, hanem nevelő jellegű legyen, míg „az ellenséges elkövető, osztályidegen és huligán elemeket a törvény teljes szigorával kell büntetni”.¹²⁷ Ez utóbbi szemléletet már az 1952-es BHÖ¹²⁸ előszava is hasonlóan fogalmazta meg: a „jogalkalmazók [...] a büntető igazságszolgáltatásunkat

124 = = lir.abtl.hu (ÁBTL 3.1.9. V-143827. Csák Gábor dossziéleírás); Kétévi börtön izgatásért, *Népújság*, 1957. augusztus 7. 1.

125 = = Zinner, 2001: 45.

126 = = Kahler, 2001.

127 = = Iratok I, 1993: 611–614.

128 = = Az 1962-ben hatályba lépett új büntető törvénykönyvig az ún. BHÖ, vagyis A *hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításának* 1958-as kiadása szolgált az ítéletek alapjául, mely tartalmazta az 1950. évi II. törvényt és a vonatkozó jogszabályokat is.

az ellenség felé sújtó karrá, a dolgozók felé pedig a fegyelemre nevelés eszközévé tudják tenni”.¹²⁹ Vagyis nem sok változás történt a Rákosi-korszakhoz képest a törvény előtti egyenlőtlenségben.

A súlyos ítéletek meghozatalához megtörtént a magyar jogrendszer szovjet mintára történt átalakítása is, így a büntetőjog alapelve lett a társadalom – valójában a rendszer – védelme.¹³⁰ Ezzel az is lehetővé vált, hogy szándékosság hiányában, gondatlanság esetén vagy a tett elkövetése nélkül is bűnösséget állapítsanak meg.¹³¹ A halálos ítéletek meghozatalában pedig sokszor döntő szerepe volt a javarészt kommunista meggyőződésű népi ülnököknek,¹³² a súlyosítási tilalom eltörlésének és az akár kényszer hatására tett beismerő vallomásoknak.¹³³ Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy sokan voltak olyanok, akik nem akartak szerepet vállalni a megtorlásban, így 1957-ben a bírók száma III-gyel, az ügyészeké pedig 84 fővel csökkent.¹³⁴

= = = Összegzés

Szelepcsényi István és társai peréről nem írt a korabeli sajtó. Viszont pere más esetek mellett 1962-ben egy belügyi kiállítás anyagát képezte,¹³⁵ amely egy 1961-ben kiadott belügyi tanulmányon alapult. Ez utóbbiban Horváth János rendőr őrnagy megállapította, hogy az operatív és a vizsgálati szervek együttműködése és munkája eredményes volt. Még akkor is, ha „a felületes operatív munka, a sematikus, betűrágó bírósági eljárás, valamint a börtönelhárítás hiánya mind hozzájárultak ahhoz, hogy ebbe a csoportba újra jelentős időt lekötő és sok költséget felemésztő operatív munkát kellett beleölni”. Vagyis első elítélésük után alaposabban szemmel kellett volna őket tartani, mivel „ügyet csak akkor lehet lezárni, ha többoldalú ellenőrzés megnyugtatóan bizonyítja, hogy a szereplők elálltak bűnös szándékuktól, meghaltak vagy olyan körülmények közé kerültek, hogy bűnös tevékenységük folytatására lehetőség nincs”. A tanulmány köztörvényes rablóbandaként jellemezte Szelepcsényiüket: „Anarchiát akartak előidézni, mint az ellenforradalom idején, hogy kedvükre rabolhassanak, tölthessék ki bosszújukat azokon, akik korlátozni merték őket. [...] elméleti platformjuk,

129 = = BHÖ, 1958: 14.

130 = = „A büntetőtörvények feladata, hogy védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.” 1950. évi II. törvény. BHÖ, 1958: 17.

131 = = Mezey, 2007: 386.

132 = = Papp, 2017: 455–460.

133 = = A megtorlás jogi vonatkozásairól lásd még: Kahler, 1993.

134 = = Zinner, 2001: 185, 186.

135 = = Kémek, diverzánsok, embercsempészek. Vas Népe, 1962. november 28. 5.

*ideológiai elképzeléseik, a fasiszta csőcselék, a huligános, lumpen elemek világnézete.*¹³⁶ Ebből a megfogalmazásból határozottan érződik az ellenforradalmi ideológia túlzó narratívája, mivel Szelepcsényi az 1956-os forradalom alatt nem élt vissza nemzetőri kinevezésével, így nem használta a fegyverét, nem állt bosszút senkin, nem vett részt fosztogatásokban.¹³⁷

Érthető okokból ezzel teljesen ellentétes lánya, Szelepcsényi Márta véleménye. Ő hároméves volt édesapja kivégzésekor, ezután nevelőotthonba került öccsével együtt. Ő később így emlékezett vissza: „Nekem csak a fájdalom maradt belőle. Nagyon kicsi voltam, nem tudom, hogy végül is pontosan mit akartak.” Ugyanakkor azt is hozzátette: „Ha az életüket adták, akkor volt. Valami értelme volt.”¹³⁸ Elmondta azt is, hogy édesapját egykori szomszédai örültnek tartották. De, nem meglepő módon, ő büszke volt rá: „...én magamban mindig hősnek tartottam, s mindig hozzá akartam hasonlítani.” Unokája is hasonlóan vélekedett róla: „...hős volt, mert ő is megtehetette volna azt, mint más, hogy elmegy külföldre. Ő nem menekült el, ő vállalta azt, amit csinált.”¹³⁹

Viszont a hatalom szemében – s ez volt a döntő – Szelepcsényi István alkalmas volt a valódi veszélyt jelentő, visszaeső politikai bűnöző szerepére. Annak ellenére is, hogy Szelepcsényi és a hatóságok is tisztában voltak azzal, hogy a csoport nyilvánvalóan nem lett volna képes megdönteni a rendszert: „...a vizsgálat és a bírósági tárgyalás során egyikük sem tudott elfogadható magyarázatot adni, hogy mit akartak,

136 == ÁBTL 4.1. A-3206/4. 67–85. Szelepcsényi István és társai szervezkedési ügye, [1961. szeptember]. Hollós Ervin *Kik voltak mit akartak?* című 1967-ben megjelent könyve szintén említést tesz Szelepcsényi Istvánról és társairól, azonban pontatlanságokkal vagy szándékos csúsztatásokkal van tele. Eszerint: „Ott voltak a felvonulók között, a Rádiónál folyó tűzharcban. [...] Ez a csoport is előre készült az eseményekre. Partizánalakulatot szervezett, Magyar Nemzetőrség feliratú karszalagokat készített, röpiratokat gyártott és terjesztett.” Hollós, 1967: 34. (Kiemelés – M. A.) Ennél sokkal pontosabb Berecz János *Ellenforradalom tollal és fegyverrel* című munkája, aki az 1950-es szervezkedést is megemlíti, s arról is pontosan ír, hogy Szelepcsényi a Maros utcai csoport tagja volt, s arról is, hogy Nagykovácsiban volt nemzetőr. Továbbá megemlíti a Berettyóújfaluban szervezett csoportot is. Berecz, 1981: 43. Szelepcsényi István neve nem negatív kontextusban először az 1989. június 16-ai újrateremtésen hangzott el a kivégzettek neveinek felsorolásánál, majd külön egyházi szertartás keretében is megemlékeztek róla. Viszont sírjának helye ekkor még ismeretlen volt. Sírja ma a 301-es parcella 21-es sorában van.

137 == ÁBTL 3.1.9. V-144991/1. 163–167, 170–171. A Maros utcába bekísért ÁVH-sok tanúkihallgatási jegyzőkönyvei, Kucsera János, Hevér Antal, 1959. április 8.; uo. 193/2-1993/4. Som Gyula elítélt kihallgatási jegyzőkönyve, 1959. május 4.

138 == Kőrösi–Molnár, 2000: 142.; Veritas OHA 643. sz. Szelepcsényi Márta-interjú. 37, 52.

139 == Veritas OHA 643. sz. Szelepcsényi Márta-interjú. 36, 44.

*mi volt tevékenységüknek tulajdonképpeni célja. Veszélyes és izgalmas kalandot, bosszújuk kielégítését látták abban, amit tettek. Jeladásnak szánták egy újabb fegyveres megmozduláshoz.*¹⁴⁰ Ezek a jeladási, ellenállási kísérletek voltak azok a cselekedetek, amiket a hatalom ezekben az években a legkeményebben megtorolt, hiszen Kádár legfőbb célja ekkor a megtorláson keresztül a rendszer megszilárdítása volt. Ezért vezettek be a forradalom leverése után statáriumot a fegyverüket le nem adókra, majd sortűzekkel letörték a munkástanácsok ellenállását, végül súlyos ítéletekkel felszámoltak minden, a változás lehetőségét hirdető csoportot. Köztük az örök lázadó, Szelepcsényi István sem kaphatott kegyelmet.

=== Levéltári források ===

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.2. Munka dossziék

M-21626. „Lakatos József”

3.1.5. Operatív dossziék

O-10483. „Szelepcsényi István és társai”

O-10483/a. „Szelepcsényi István és társai”

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-90059. Saáry Ákos és társai

V-144991. Szelepcsényi István és társai

V-144991/1. Szelepcsényi István és társai

V-144991/2. Szelepcsényi István és társai

V-145289. Baranya Sándor és társai

4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-3206/4. Felszámolt államellenes bűnügyek 4.

A-3219. Tanulmány Szelepcsényi István és társai szervezkedési ügyéről

==== Sajtó =====

Magyarország, 1926

Magyar Nap, 1948

Népújság, 1957

Szabad Nép, 1947

Vas Népe, 1962

Világosság, 1948

140 == ÁBTL 4.1. A-3206/4. 67–85. Szelepcsényi István és társai szervezkedési ügye, [1961. szeptember].

= = = = Interjú = = = =

Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár Oral History Archívum (Veritas OHA)
643. sz. Szelepcsényi Márta interjú. Készítette: Kőrösi Zsuzsanna, 1995.

= = = = Hivatkozott irodalom = = = =

1956 Kézikönyve III., 1996

1956 Kézikönyve III. Megtorlás és emlékezés. Főszerkesztő: Hegedűs B. András.
Szerkesztette Kende Péter. 1956-os Intézet, Budapest.

Berecz, 1981

Berecz János: *Ellenforradalom tollal és fegyverrel*. Kossuth, Budapest.

Böör, 2015

Böör László: Nemzetőrparancsnokok Pest megyében 1956 októberében.
In *Nemzetőrlévény. Tanulmányok az 1956-os nemzetőrségről, 2009–2013*. Szerkesztette: Bokodi-Oláh Gergely. Az 1956-os Nemzetőrség Hagyományápoló Tanácsa, Budapest.

BHÖ, 1958

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. Szerkesztette:
dr. Popovics Béla. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Eörsi, 2021

Eörsi László: „Irgalomnak helye nincs.” *Az 1956-os forradalom és szabadságharc kivégzett résztvevői*. Kossuth, Budapest.

Fehérváry, 1978

Fehérváry István: *Börtönvilág Magyarországon 1945–1956*. Alpha Publications,
De Kalb Pike.

Hollós, 1967

Hollós Ervin: *Kik voltak, mit akartak?* Kossuth, Budapest.

Iratok I., 1993

Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez I. Szerkesztette: Dr. Solt Pál – dr. Horváth
Ibolya – dr. Szabó Győző – dr. Zanathy János – dr. Zinner Tibor.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

Kahler, 1993

Kahler Frigyes: *Joghalál Magyarországon 1945–1989*. Zrínyi, Budapest.

Kahler, 2001

Kahler Frigyes: *A Brusznai-per*. Kairosz, Budapest.

Kozák, 1999

Kozák Gyula: Szent csőcselék. In Évkönyv 1999. Magyarország a jelenkorban.

Szerkesztette: Ständeisky Éva – Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest.

Kőrösi-Molnár, 2000

Kőrösi Zsuzsanna- Molnár Adrienne: *Titokkal a lelkemben éltem. Az ötvenhatos elítéltek gyermekeinek sorsa*. 1956-os Intézet, Budapest.

Mezey, 2007

Mezey Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris, Budapest.

Papp, 2017

Papp Attila: Ülnökökről – ülnököknek: elválaszthatatlanul összefonódva?

Gondolatok egy értekezletről. *JURA*, 2. sz.

Zinner, 2001

Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere*. Hamvas Intézet, Budapest.

=== Internetes hivatkozások ===

lir.abtl.hu (ÁBTL 3.1.9. V-143827. dossziéleírás) (utolsó letöltés: 2025. március 27.).

mandiner.hu (Schrötter Tibor-interjú) <https://mandiner.hu/belfold/2023/10/vannak-dolgok-amiket-nem-lehet-megbocsatani-schrotter-tibor-a-mandinernek>
(utolsó letöltés: 2025. február 28.).

perek56.hu (Ács Lajos életrajza) https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:8928401870196:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81548,76038
(utolsó letöltés: 2025. március 23.).

perek56.hu (Blaski József pertörténete) https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:5021820975015:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81458,79443
(utolsó letöltés: 2025. március 25.).

perek56.hu (Csák Gábor pertörténete) https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:10812863737895:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:845949
(utolsó letöltés: 2025. március 23.).

perek56.hu (Folly Gábor életrajza, pertörténete) https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:10812863737895:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81473
(utolsó letöltés: 2025. március 23.).

perek56.hu (Gíz István pertörténete)
https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:10812863737895:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:724128 (utolsó letöltés: 2025. március 23.).

perek56.hu (Sinkovits Gyula pertörténete)
https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:10812863737895:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:696399 (utolsó letöltés: 2025. március 23.).

perek56.hu (Sipos Zsigmond életrajza, pertörténete) https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:10812863737895::NO:2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81540
(utolsó letöltés: 2025. március 23.).

perek56.hu (Szelepcsényi István életrajza) https://perek56.hu/ords/f?p=1051:2:15787520133110:::2:P2_PER_ID,P2_SZEMELY_ID:81548,79626
(utolsó letöltés: 2025. március 23.).

rev.hu (Szelepcsényi István életrajza) http://www.rev.hu/ords/f?p=600:2:::P2_PAGE_URI:honapkepei/02nov/szelepcsényi (utolsó letöltés: 2025. március 3.).

Kulcsszavak

=====

ellenállás, Kádár-rendszer, politikai perek

/ “They Want to Give a Sign to Begin a New Revolution” /

István Szelepcsényi and his Fellows

István Szelepcsényi was a rebel from his childhood, and he consistently opposed the communist regime. He collected firearms, destroyed the tomb of three communist martyrs, and damaged the Budapest rack railway with his friends. When he stole his parents' jewellery, he was sentenced to reformatory and later to prison. After his second release in 1953, he completed his compulsory military service, married, and had two children. He participated in the 1956 revolution as a militiaman. After the Soviet army crushed the fight for freedom, he organized a movement with his colleagues and prison friends. They devised minor conspiracy plans, listened to Radio Free Europe, tested a firearm, and distributed 300 flyers to mailboxes in Budapest. However, an informant reported him, and the authorities arrested the entire group. The court sentenced Szelepcsényi and Lajos Ács to death in 1959, because they were ideal subjects for the Hungarian totalitarian system to create a perfect example of the “enemy of the regime”. Their case became “the sample”, and some years later the Ministry of the Interior included it in an internal educational material and showcased it at an exhibition.
